

POROČILA O ČASOPISIH

Atti e memorie della Societa istriana di archeologia e storia patria, N. S., vol. I, II, III, IV, V, VI, VII—VIII, Venezia 1949, 1952, 1954, 1956, 1957, 1958, 1960.

O značaju in vrednosti »Atti e Memorie«, glasila italijanskega Zgodovinsko-arheološkega društva, je pisano obširno na drugem mestu (Historijski Zbornik, god. V, br. 1-2, Zagreb 1952, str. 169 sl.), kjer je tudi pravilno poudarjena kontinuiteta irédentističnega značaja nove serije, katere zvezki izhajajo od l. 1949 naprej v Benetkah. Primerjava med povojnimi in predvojnimi številkami kaže na progresivno nazadovanje tako v kvaliteti kakor tudi v številu so-delavcev; dobljeno sliko potrjujejo tudi izjave predstavnikov Društva na njihovih letnih skupščinah. Vzroki opisanega pojava niso, kakor se toži v letnih poročilih Društva, v pomanjkanju gradiva. Znano je, da je zbrano v tržaških in beneških arhivih ogromno bogastvo virov za istrsko zgodovino, v Konzervatorskih zavodih v Trstu, Benetkah in Padovi hranijo obširno dokumentacijo o arheološkem in kulturno-zgodovinskem gradivu in spomenikih iz Istre, tržaški Mestni muzej sloni na istrskem inventarju, a skoraj celotna zbirka Arheološkega muzeja Istre se nahaja od l. 1947 naprej v Benetkah. In zelo malo od tega gradiva je ediranega in prikazanega tako, kakor zahteva danes zgodovinska, umetnostno-zgodovinska in arheološka znanost, da ne govorimo o gradivu, ki ni bilo nikdar objavljeno (R. Battaglia je n. pr. izvedel v 20-ih letih tega stoletja pomembno sistematsko arheološko izkopavanje na gradini Vrčin v južni Istri, a poročila o izkopavanju ni objavil, i. t. d.) Torej je treba vzroke očitnega nazadovanja iskati drugje, predvsem v zmanjšanem zanimanju in podpori državnih organov in v obstoju izolirane grupe že osivelih predstavnikov italijanskega meščanskega zgodovinopisja iz Istre, ki so med teli 1945 in 1960 mogli, potem ko so bile uničene v Istri ekonomske baze sloja, ki jih je podpiral, edinole ponavljati sami sebe. A mlajša generacija, ki so jo stari strokovnjaki držali daleč od virov znanosti, ob dinamiki današnjega življenja in splošni komercialnosti ne kaže baš posebnega zanimanja za poglobljen študij v arhivih in muzejskih zbirkah.

Po teh uvodnih besedah prehajam na prikaz posameznih števil.

Atti e memorie, N. S., vol. I (LIII), Venezia 1949, 324 str.

Prva številka nove serije je vsebinsko razdeljena na tri dele: članke (7—275), kratke prispevke (276—299) in pregled literature (300—324).

Članki obravnavajo, če izvzamemo spomine G. Vidossija na jezikoslovca M. G. Bartolija (7—26), široko časovno razdobje od paleolita do druge polovice prejšnjega stoletja.

Arheološke prispevke so dali R. Battaglia (27—43), A. Degrassi (44—56), C. Anti (57—76, sl. 1—6) in M. R. Mirabella (230—275, sl. 1—26).

A. Battaglia razpravlja obširno o najstarejših ostankih človeka na ozemlju Slovenskega Primorja in Istre: delu mandibole, najdene l. 1911 v neki kraški jami v bližini Podpeči (občina Koper), in lobanje, najdene l. 1883 v neki jami v okolici Baderne (občina Poreč), ki jih stavlja časovno na kraj paleolita.

Rasno pripadajo mediteranskemu prebivalstvu, ki je, ako sodimo po lobanjah, ki so bile najdene v Skocjanski jami, okolici Roča (občina Buzet), okolici Sošiča (občina Rovinj) in v okolici Doline, naseljevalo obravnavano ozemlje tudi v neolitu. Članek A. Degressija o severovzhodnih mejah antično-rimske Italije je po vsebini razdeljen v šest poglavij: meje do Cezarja (1), vzhodne meje cisalpinske Galije (2), meje Italije na Formiju-Rizani (3), meje Italije na Raši (4), romanizacija Istre južno od Rižane (5) in priključitev emonskega področja in zapadne Liburnije Italiji (6). Članek predstavlja povzetek iz obširne, tehtne in na žalost tendenciozne (v prikriti obliki so meje antično-rimske Italije proglašene za prirodne in zgodovinske meje današnje Italije) knjige pod istim naslovom, ki je izšla v »Dissertationes Bernenses« (ser. I, fasc. 6) l. 1954. Pozni antiki pripada članek C. Antija o genezi stavb, ki so bile namenjene posebnim svečanostim v okviru poznoantičnega cesarskega ceremoniala. Povod članku je Dyggvejeva teza o prvotni obliki starokrščanske bazilike v Marusincu v Solinu (basilica discoperta; gl. članek Lj. Karamana v Peristilu, knj. I, Zagreb 1954, str. 179 sl.) in o Palatiumu na mozaiku v baziliki sv. Apolinara v Raveni, ki po Dyggveju ne predstavlja fasade, temveč notranji peristil za ceremonije. Pisec v celoti sprejema in dopolnjuje teze E. Dyggveja. Poročilo M. P. Mirabelle, ki zajema arheološke najdbe v času od l. 1940—1948, je važno zaradi novega arheološkega materiala in dokumentacije.

Srednjemu veku pripadata članka F. S. Leichta (77—86) in G. de Vergottinija (87—104). P. S. Leicht piše v pravno-zgodovinskem članku o beneških vplivih v statutih istrskih mest s posebnim ozirom na prednostno pravo, a G. de Vergottini o odnosu istrskih mest do carstva in Benetk z ozirom na obveze »fidelitas« do slednjih.

O italijanskem nacionalnem in političnem gibanju v Istri in Trstu v preteklem stoletju pišeta v precej poljudno pisanih člankih G. Quarantotto (115—144) in Cam. de Franceschi (145—230).

Med krajšimi prispevki so članki P. Anellija o postojnski jami za časa italijanske okupacije (276—284), G. Biasuza o lesenih kipih iz XVII. in XVIII. st. v Motovunu, Vel. Lošiniu, Oprtlju, Rovinju, Pazinu, Poreču in Buiahu (284—291, stl. 1—4) in M. R. Mirabelle o najdbi rimskih grobov v Reki (291—295, sl. 1).

V bibliografskem pregledu je obravnavana med drugimi knjigami tudi naša publikacija »Marche Julienne«.

Atti e memorie, N. S., vol. II (LIV), Venezia 1952, 253 str.

Med prispevki zaslužijo pozornost samo arheološko poročilo M. R. Mirabelle (173—199, sl. 1—5), članek F. Seneca o izvoru Furlanske marke (49—74) in G. de Vergottinija o momentih in figurah v komunalnem razdobju istrske zgodovine (4—47).

M. R. Mirabella poroča o novih arheoloških najdbah v Trstu, Barkovljah, Repentaboru, Štivanu, Starem Milju, Jelarjih in Marezigi. V Trstu so na področju sv. Justa najdeni l. 1949 ostanki starokrščanske bazilike iz druge pol. V. st., za kar govorita o tločrtu pravokotna dvorana in mozaični tlak; v VI. st. je bila dozidana na vzhodni strani dvorane apsida, ki je bila verjetno z zunanje strani poligonalna. L. 1949 so izkopali v notranjosti znane romarske cerkve v Štivanu troladijsko starokrščansko baziliko, ki jo najden mozaični tlak stavlja časovno v drugo pol. V. st., čeprav bi z zunanje strani poligonalna apsida govorila za VI. st. Morda je bila tudi v Štivanu apsida šele naknadno dozidana.

F. Seneca postavlja, za razliko od drugih, langobardsko okupacijo Istre v l. 770, a frankovsko v l. 774. Langobardi so Istro vključili v furlansko vojvodstvo, a Franki so zadržali najdeno upravno stanje. Zaradi tega vojvoda Ivan ni istrski, temveč furlanski vojvoda, ki je nasledil vojvodo Erika (E. Hlawitsch, Franken, Alemannen, Bayern und Burgunden in Oberitalien, Freiburg i. B. 1960, str. 212, meni, da je vojvoda Ivan Frank, a njegov naslednik Hunfrid iz Chura). Do formiranja Furlanske marke je prišlo šele po l. 855. Pisec ne pozna nič našega slovstva (M. Kosa i. t. d.).

G. de Vergottini iznaša neke momente v politiki obalnih mest od Trsta do Pule v času od XII. do XIV. st. z ozirom na razvoj njihovih samouprav v borbi proti fevdalnim gospodom na eni in Benetkam na drugi strani in daje oris posameznih lokalnih prvakov.

Za nekatere od ostalih prispevkov je dovolj, da jih omenim samo po naslovu. Cam. de Franceschi piše o plemiškem svetu v Poreču in beguncih iz Krete (75—115), G. Quarantotti o N. de Rinu v prepornoj gibanju v Trstu (116—149), G. Cervani o doprinosu »Archeografo Triestina« zgodovinskim študijem na kraju XIX. st. in B. Ziliotto o življenju in delu pičanskega škofa A. Zare v okviru habsburške protireformacije (172—199).

Med prikazanimi knjigami in člani je obravnavan Polaschekov članek o Puli v REL, knjiga Tergeste od P. Sticottija v Inscriptiones Italiae in Tergeste od V. Scrinari.

Atti e memorie, N. S., vol. III (IV), Venezia 1954, 196 str.

Obravnavana številka je vsebinsko ena najsiromašnejših od 1. 1884. Dva komemorativna govora, eden ob smrti Cam. de Franceschija (5—19) in drugi ob smrti P. Sticottija (35—41), bibliografija Cam. de Franceschija (20—34), članek istega o starih ženskih samostanih v Puli z dodatkom prepisa 14 listin iz »Liber rubeus« poreške škofije (42—115), prispevek P. Franzin o postbizantinskih ikonah v Trstu (116—130, sl. 1—7) ter še dva krajša članka: P. V. Meneghin o frančiškanki G. Moratu, ki je bil obsojen zaradi luteranstva (131—146) in M. Szombathelyja o miljskih županih (160—179), to je z dodatkom kratkega bibliografskega pregleda vsebina tretje številke nove serije.

Atti e memorie, N. S., vol. IV (LVI), Venezia 1956, str. 212

Krajši prispevek A. Degrassija o izvozu olja in oliv iz Istre v rimskem času (104—112) nudi vpogled v eno najstarejših in najvažnejših poljedelskih delavnosti v Istri. Amfore z žigi istrskih figlin: fažanske C. Lacanija Bass, cesarske v Loronu pri Poreču i. t. d. so najdene povsod v severni Italiji, dalje v samem Rimu in v Noriku in Panoniji. V amforah so izvažali predvsem olje in olive in v manjši meri vino in morda žito. O izvozu istrskega olja v Norik govori zgovorno napis na amfori, ki je bila najdena na Magdalenski gori na Koroškem: Olei Histr(ici) flos(pondo) V... Q. (T) usidi Dextri (istrsko olje prvega cveta iz posestva Q. Tusidija Dekstra). Olive so se po mnenju pisca nahajale v amforah z napisom: ol(ive) nig(re) ex dul(ci) excel(lens) [črne osladkane olive odlične kakovosti]. Za Rimljanov so gojili oljke v Istri povsod razen na Krasu; o tem govorijo številna najdišča z ostanki stiskalnic, kar pa pisec iz neznanih razlogov ne omenja v svojem članku (razen starih najdb A. Gnirsa in drugih je v zadnjem času evidentirano veliko krajev zlasti v južni Istri, a antični odsek Arh. muzeja Istre pod vodstvom kustosa Š. Mlakara je izvršil sistematsko izkopavanje velikega objekta za stiskanje in čuvanje olja v Barbarigi med Pulo in Rovinjem in v Šaraji pri Peroju). A. Degrassiju pripada tudi manjša beležka (113—116) o novonajdenem napisu iz Alžira, na katerem se omenja M. A. Consio, corrector Venetiae et Histriae. Napis datira v prvo pol. IV. st. F. Forlatti poroča (117—119, sl. 1—5) o konzervatorskih delih na romanski rotundi (krstilnici) v Kopru. Zaradi zbranega gradiva in časovne zaporednosti v njegovem podajanju je važen članek S. Celle (128—164) o časopisnem in periodičnem tisku v Istri, dočim je kratek komentar pisan v izrazito irendentističnem slogu. A. Cella je sestavil (186—212) indeks za Atti e Memorie od leta 1903—1946. Zanimiv je dnevnik s potovanja F. Schinkela v Istro l. 1803. (165—171, sl. 1—2); priredil ga je A. Gentili.

V bibliografskem pregledu je prikazana že omenjena knjiga A. Degrassija in Polaschekova studija o Akvileji in severovzhodnih mejah Italije, ki je izšla v Brusinovem Zborniku l. 1953.

Komemorativnemu govoru ob smrti A. Tamara (5—23) sledita obširni članek A. Degrassija o rimskih pristaniščih v Istri (24—81, tab. I—IV) in M. Bottera o dekorativnih elementih v najstarejši osorski mestni baziliki (82—90, sl. 1—4). Članek A. Degrassija je bil predhodno že objavljen v Zborniku C. Antija, predstavlja pa važen prispevek poznavanju antično-rimske Istre. Že pred piscem so antična pristanišča Istre izzvala pozornost številnih zgodovinarjev in arheologov (P. Coppi, F. Tommasini, I. della Croce, P. Kandler, V. Hilber, A. Gnirs in A. Puschi). V članku so omenjena in delno obdelana sledeča pristanišča: Štivan, Sesljan, Barkovlje, tri pristanišča na mestu današnjega Trsta (zaliv sv. Marka, v bližini Škednja in sv. Saba), Milje, dve pristanišči pri Izoli, Savudrija, Sipar, Katovro, sv. Ivan Karigador, sv. Anton pri Novigradu, sv. Martin Tarski, Poreč, Fažana, Val Bandon (Ribnjak), Medulin in Brioni. Pisec je prišel do sledečih rezultatov: 1. v nobeni rimski pokrajini ni bilo dosedaj ugotovljeno tako veliko število pristanišč; 2. v sami Istri je najdeno največ pristanišč v njenem severozapadnem delu, kjer je bilo mogoče na licu mesta dobiti prikladnega peščenjaka za njihovo izgradnjo; 3. pristanišča so se nahajala v sklopu luksuznih in gospodarskih dvorcev in preko njih so veleposestniki izvažali plodove intenzivnega poljedelstva; 4. nekatera od pristanišč so služila tudi za izvoz kamenja (Sesljan, sv. Martin Tarski in Mali Brioni) in industrijskih izdelkov (sv. Saba in Fažana). V Scrinari poroča (149—154, sl. 1—4) o arheoloških najdbah na področju Trsta in njegove bližnje okolice v l. 1955 in 1956 (v samem Trstu so najdeni v bližini antičnega scenskega gledališča ostanki antičnih podpornih zidov, v okolici Doline deli neke antične stavbe, pri sv. Mihaelu v bližini Milj zgodnesrednjeveški grobovi brez dodatkov in na lokalitetu Gradac pri Slivnu prahistorične najdbe).

G. Quarantotti objavlja (91—146) dopisovanje beneškega duhovnika don J. Bernardija s predstavniki italijanskega kulturnega in političnega življenja v Istri (F. de Combi, V. de Castro, D. O. Coiz, A. Madonizza, T. Luciani, P. Tedeschi, C. Combi in A. Hortis). S. Cella je dopolnil (147—148) še vedno pomanjkljivi (gl. Jadranski Zbornik, knj. III, str. 438) popis istrskih časopisov in periodičnega tiska.

V bibliografskem pregledu (155—173) so omenjene lingvistične studije A. Deanovića, P. Skoka, J. Jerneja, dalje knjigi V. Scrinari o rimskih kapitelih v Akvileji in o rimskih kapitelih v Slovenskem Primorju in Istri, knjiga A. Bochini Antoniazza - M. Ferrari o hišah beneško-gotskega stila v Istri in Jadranski Zbornik, knj. I.

Sentimentalno-domoljubnemu članku A. Corlatta o beneških levih v Istri in na Kvarnerskih otokih (5—60, sl. 1—66) sledi ponovni natis računskih knjig puljske škofije iz XV. in XVI. st. (61—104; objavil jih je že A. Gnirs l. 1908 v Programu puljske nižje državne realne gimnazije). Ostali prispevki so precej skromne vrednosti. M. Botter piše (105—118, tab. I) o istrskih plemičih v Trevizu (družina Montona) in o arhitektonskih elementih iz XVI. st. v Osoru (119—125, tab. I), G. Quarantotti o avtonomističnem principu v Istri v XIX. st. (201—222) in o 110-i obletnici gimnazije C. Combija v Kopru (153—170) in S. Cella o časopisu »Il Giornale« (171—200). E. Rismondu pripada krajši lingvistični prispevek o predbeneškem govoru v Istri (201—222), B. Forlatti Tamaro objavlja prigodno predavanje o rimskih in krščanskih spomenikih v Istri (223—236, sl. 1—4), a A. Degrassi zapiske o istrskih starinah (237—241).

V bibliografskem pregledu sta prikazani M. Preloga monografija o Poreču in Jadranski Zbornik, knj. II.

G. Quarantotti je izpolnil celotno številko z objavo in komentarjem pisem C. Combija. V uvodu je dal še kronološki pregled o njegovem življenju in delavnosti, njegovo bibliografijo, a na kraju potrebne indekse.

Branko Marušić (Pula)